

Наталія ГРЕЧАНИК,

orcid.org/0000-0003-3300-3198

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти, докторант
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка
(Глухів, Сумська область, Україна) NGrech@i.ua

ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ

У статті обґрунтовано культурологічно орієнтовані закономірності формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи в професійній підготовці, які сприяють системному розв'язанню зазначеної науково-педагогічної проблеми. Представлені такі закономірності: закономірність підпорядкованості формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи змісту професійної підготовки, яка реалізується чіткою відповідністю мети, функцій, завдань, технологій формування досліджуваного явища до задекларованої освітньої мети й цілей підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта; закономірність рівнозначного співвідношення зовнішніх впливів і внутрішньої саморегуляції майбутніх учителів початкової школи в процесі опанування культурологічною компетентністю, яка дозволяє цілісно підійти до забезпечення позитивної мотивації майбутніх учителів до культурологічної діяльності й відповідної рефлексивної позиції в напрямі самовдосконалення; закономірність узгодженості формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи із загальнолюдськими, загальнонаціональними, гуманістичними, професійними цінностями, що актуалізуються в постулах: людина – споживач культури, людина – продукт культури, людина – транслятор культури, людина – виробник культури; закономірність відповідності розбудови педагогічного впливу в процесі формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи з позиції емпатії, толерантності, суб'єктного потенціалу, духовних потреб і пізнавальних можливостей особистості базується на гуманістичних ідеях, які врегульовуються загальнолюдськими цінностями; закономірність опори на національні й регіональні аспекти (явища, процеси, традиції, зразки культури тощо) виконання культурологічних завдань майбутніми учителями початкової школи в професійній підготовці зв'язана з ідеєю народності в навчанні й вихованні.

Ключові слова: культурологічна компетентність, професійна підготовка, майбутній учитель початкової школи, культурологічно орієнтовані закономірності.

Nataliia HRECHANYK,

orcid.org/0000-0003-3300-3198

Candidate of Pedagogical Sciences,

Assistant Professor at the Primary Education Pedagogics and Psychology Department, Doctoral Student
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University
(Hlukhiv, Sumy region, Ukraine) NGrech@i.ua

REGULARITIES OF FORMATION THE CULTUROLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN TRAINING

The article substantiates culturological-oriented regularities of formation of culturological competence of future primary school teachers in professional training, which contribute to the systematic solution of this scientific and pedagogical problem. Such regularities are presented: the regularities of subordination of formation of culturological competence of the future teachers of primary school of the content of professional training realized by the clear correspondence of the purpose, functions, tasks, technologies of formation of the investigated phenomenon of the declared educational purpose and aims of preparation of the applicants for higher education of the specialty 013 Primary education; the regularity of an equal ratio of external influences and internal self-regulation of future primary school teachers in the process of acquiring culturological competence, which allows for a holistic approach to ensuring the positive motivation of future teachers to culturological activities and the appropriate reflexive position in the direction of self-improvement; the regularity of consistency in the formation of culturological competence of future primary school teachers with the universal, national, humanistic, professional values, which are actualized to enter: a person – consumer of culture, a person – cultural product, a person – translator of culture, a person – producer of culture; the regularity of conformity of development of pedagogical influence in the process of formation of culturological competence of future primary school teachers from the point of view of empathy, tolerance, subjective potential, spiritual needs and cognitive abilities of the personality to be based on humanistic ideas, which are regulated by universal human values; the regularity of reliance on national and regional aspects (phenomena, processes, traditions, samples of culture, etc.) of performance of culturological tasks by future teachers.

Key words: culturological competence, professional training, future primary school teacher, culturological-oriented regularities.

Постановка проблеми. Розв'язання низки проблем загальнокультурного характеру стає пріоритетним завданням сучасної освітньої сфери, а їх усунення має здійснюватись через реалізацію культуротворчих функцій у формуванні духовно багатой і самодостатньої особистості. Тому, ключова роль в оновленні системи освіти належить вищій педагогічній школі, оскільки саме в ній формується професіоналізм майбутнього вчителя відповідального за всебічне виховання особистості, а пріоритетами освітньої політики є людиноцентристська орієнтація педагогічних процесів, формування національних і загальнолюдських цінностей, удосконалення змісту основ сучасних концепцій вищої освіти шляхом збагачення гуманістичними ідеями, поглядами, культурологічною спрямованістю, ідеалами української і світової культури.

Таким чином, докорінні зміни у філософії сучасної педагогічної освіти спричинили активізацію досліджень у напрямі підвищення ефективності формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи зокрема такого її складника як культурологічна компетентність і виявили потребу у фахівцях із сформованими культурологічними здатностями.

Аналіз досліджень. Аналіз сучасних наукових досліджень засвідчує, що в теорії і практиці вищої педагогічної освіти накопичено значний досвід, який може стати основою забезпечення формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи, а саме: основні положення про взаємозв'язок культури й освіти, ролі культурологічних теорій у формуванні особистості на засадах культурологічної освіти обґрунтували О. Асмолов, Л. Буєва, М. Бургін, В. Біблер, О. Бондаревська, Л. Виготський, І. Грабовська, В. Гриньова, З. Донець, Є. Жорнова, Г. Згурський, М. Каган, М. Князян, С. Кримський, Д. Лихачов, М. Мамардашвілі, В. Сластьонін, Л. Сохань Л. Штефан та інші; досліджували питання розкриття сутнісних ознак загальнокультурної компетентності особистості як наукової проблеми М. Боровик, Т. Єжова, Л. Іваник, Н. Конасова, Г. Лебедева, А. Павленко С. Троянська, І. Шумілова, М. Шлейна та інші й виклали процесуальні аспекти її формування в різних групах учнівської молоді й учителів початкової школи Л. Веселова, С. Гикис, О. Гречановська, Н. Колесник, А. Коломієць, Н. Конасова, О. Кравченко-Дзондза, О. Крутенко, С. Мельник, І. Микитюк, І. Павленко, Г. Симдянова, Г. Шпиталевська та інші; частково здійснено аналіз теоретичних засад і обґрунтування змісту, методів, психолого-педагогічних умов культурологічної підготовки майбутніх учителів у працях

М. Булигіної, Т. Вінник, А. Галенко, В. Данильченко, Л. Настенко, Ю. Юрченка й інших; культурологічну компетентність як самостійний вид професійної вправності вчителів виокремлюють вітчизняні науковці О. Антонова, О. Дубасенюк, С. Лісова, Л. Маслак, Н. Сидорчук та інші. Зокрема обґрунтування закономірностей організації освітнього процесу у вищій школі викладено в працях А. Алексюка, В. Андрєєва, В. Андрущенко, В. Беспалька, І. Зязюна, В. Краєвського, В. Кременя, А. Кузьмінського, В. Курок, П. Лузана, Г. Луценка, Н. Ничкало, О. Пехоти, В. Семиченко, В. Сидоренка, С. Сисоєвої та інших. Роботи вищевказаних дослідників демонструють широкий спектр окремих аспектів формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи і підходи до їх осмислення й уточнення. Однак, аналіз закономірностей формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи, як регулятивних правил не отримав у цих дослідженнях систематичного висвітлення.

Мета статті – обґрунтувати сутнісну й змістову характеристики культурологічно-орієнтованих закономірностей формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці.

Виклад основного матеріалу. Поняття «закон» розуміють як необхідний, всезагальний, суттєвий, внутрішній, повторюваний зв'язок між предметами і явищами об'єктивної дійсності. Закони дидактичного процесу визначають стійкі внутрішні зв'язки, які відображають функціонування й розвиток процесу виховання й навчання. В. Загвязинський характеризує закони навчання, які відображають об'єктивні фактори, що мають вплив на результат навчання у будь-яких ситуаціях освітнього процесу.

Як відомо, закони педагогіки – це об'єктивні, істотні, стійкі, повторювані зв'язки педагогічних явищ з їх зовнішніми й внутрішніми чинниками, а закономірності, на відміну від законів, указують на міру й характер таких зв'язків (Хриков, 2018).

Серед великої кількості закономірностей педагогічного процесу найбільш актуальними для нинішнього періоду розвитку вітчизняної освітньої системи А. Кузьмінський виокремлює такі: єдність і взаємозумовленість біологічних і соціальних чинників у розвитку особистості; національні та загальнолюдські морально-духовні цінності як важлива передумова розвитку й становлення особистості; зумовленість фізичного й психолого-соціального становлення роллю та місцем праці в житті людини; визначальна роль

сім'ї у реалізації завдань виховання; самостійна пізнавальна діяльність особистості – запорука успішності у сфері освітньої діяльності; колектив як важливий чинник розвитку і виховання людини (Кузьмінський, 2005).

Тож, у контексті досліджуваної проблеми закономірності формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці врегульовують динаміку властивостей педагогічного феномену із загальнодидактичними й специфічними правилами, які описують педагогічну діяльність, спрямовану на досягнення конкретної мети у певних умовах (Гладуш, Лисенко, 2014).

Тому концептуальною основою системи формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи є закономірності культурологічного становлення особистості вчителів початкової школи, логіки й змісту професійної підготовки, полікомпонентності майбутньої педагогічної діяльності.

Розглянемо основні закономірності культурологічного становлення майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці, які, на нашу думку, дозволяють урегулювати динаміку розвитку досліджуваного феномену.

Закономірність підпорядкованості формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи змісту професійної підготовки. Ця закономірність реалізується чіткою відповідністю мети, функцій, завдань, технологій формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи загальній законодавчо задекларованій освітній меті й цілям підготовки здобувачів вищої освіти, які опановують спеціальність 013 Початкова освіта галузі знань 01 Освіта / Педагогіка. У вертикальній системі координат закладені пріоритетні зовнішні й внутрішні чинники: зумовленість професійної підготовки суспільним запитам загалом і конкретної особистості зокрема. Своєю чергою, матеріально-технічні, економічні, морально-психологічні, санітарно-гігієнічні, естетичні, кадрові, навчальні й інші можливості суспільства і конкретного ЗВО утворюють горизонталь цієї системи й умови її функціонування.

Поряд із цим, спектр місії сучасної вищої педагогічної освіти не обмежується долученням студентів до сфери майбутнього фаху. Освітньо-культурна функція спрямована на формування людини, яка є самодостатньою духовно-моральною особистістю, яка засвоїла складний тезаурус культури й культуротворчих навичок, що необхідні для професійного розвитку й самореалізації

й яка здатна активно ними послуговуватись у всіх життєвих вимірах.

У нашому розумінні культурологічний потенціал професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи розкривається у здійсненні освітнього процесу від етапу цілепокладання до рівня аналітики результатів навчання через призму культури як поняття і явища. Цей процес здійснюється в особливому культурологічно-орієнтованому середовищі, що наповнений людськими сенсами й дає можливість особистості вільно проявляти свою індивідуальність, визначаючись у культурному саморозвитку й самоідентифікації у світі культурних цінностей. Функція цієї закономірності ґрунтується на таких концептуальних положеннях: освіта впливає на культуру, якщо стрижнем освітнього процесу стає загальнокультурний розвиток людини; «олюднення» освіти передбачає включення у спектр її впливу проблем особистості, як основної цінності, як діалогу минулих, нинішніх і майбутніх культур.

Таким чином, у контексті досліджуваної проблеми зазначена вище закономірність координує узгодженість логіки професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи з вимогами до сучасної педагогічної діяльності, відображає результат підготовки до здійснення культурологічної функції через усвідомлення змісту культурологічної компетентності (складника професійної компетентності) й визначає технологічний аспект формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Закономірність рівнозначного співвідношення зовнішніх впливів і внутрішньої саморегуляції майбутніх учителів початкової школи у процесі оволодіння культурологічною компетентністю. Як зазначають дослідники, становлення культурної людини – це процес активного, цілеспрямованого розвитку й саморозвитку з метою осягнення й примноження культурних цінностей. Діяльність культурної людини характеризується вмінням «звертатися» до культури, здатностями відновлення та примноження культури, а також до самовиробництва в культурі (Зимня, 2006). Ця закономірність дозволяє комплексно, цілісно й інтегративно підійти до розуміння зовнішніх і внутрішніх чинників (взаємовпливовість зовнішнього й внутрішнього) формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи, а саме стимулювання й забезпечення позитивної мотивації майбутніх учителів до культурологічної діяльності й відповідної рефлексивної позиції у напрямі самовдосконалення, опанування майбутніми вчителями сукупністю культурологічних знань, умінь

і набуття ними культурологічного досвіду їх актуалізації. Значущість цієї закономірності зумовлена фундаментальними психолого-педагогічними висновками про те, що позитивна мотивація сприяє мобілізації всіх психічних процесів індивіда, підвищенню пізнавальної емоційно-вольової, мотиваційно-ціннісної, когнітивної, діяльнісно-операційної, рефлексивної активності у процесі оволодіння культурологічною компетентністю, розкриваючи потенційні здатності особистості узгоджувати їх із власними потребами, інтересами й переконаннями.

Закономірність узгодженості формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи із загальнолюдськими, загальнонаціональними, гуманістичними, професійними цінностями. Одним із найважливіших засобів, що впливають на формування особистості в культурі, є система цінностей. Цінності, виконуючи функцію стимулів, створюють умови для реалізації активності особистості на нормативно-рольовому й особистісно-смісловому рівнях. Джерелом особистісно-сміислової активності вчителя початкової школи є специфічні для його педагогічної діяльності потреби: постійне й системне професійне самовдосконалення і надання допомоги учням у їх особистісному розвитку.

Спираючись на систему загальнолюдських, загальнонаціональних, гуманістичних, професійних цінностей, особистість поводить у певних ситуаціях і обставинах, спираючись на прийнятні моделі дій, поведінки, вивірені культурою. Загальноновизнано, що індивід по відношенню до культурних цінностей може актуалізуватись у таких поступках культурного розвитку: людина – споживач культури, людина – продукт культури, людина – транслятор культури, людина – виробник культури.

Для нас важливе культурологічне й ціннісне збагачення особистості майбутнього вчителя початкової школи за певними рівнями. *Перший рівень* – це майбутній учитель початкової школи – «споживач» культури, котрий використовує норми й правила засвоєної ним культурних норм, ідеалів тощо в готовому вигляді інструментами та засобами особистісної самоідентифікації й соціальної самореалізації у своїй педагогічній практиці, особливо, у суб'єкт-суб'єктному форматі.

По-друге, як учитель початкової школи – «продукт» культури – це людина введена в культурні норми й цінності, володіюча технологіями діяльності й моралі, етики комунікації з іншими людьми у процесі своєї інкультурації, соціалізації, здійснюваної у процесі виховання, здобуванні загальної та спеціальної освіти, взаємодії зі своїм

соціальним оточенням (сім'єю, друзями, колегами тощо).

По-третє, майбутній учитель початкової школи – «транслятор» культури, бо, відтворюючи культурні зразки у практичних діях і думках, людина тим самим передає інформацію про них іншим.

По-четверте, майбутній учитель початкової школи – «виробник» культури на культуротворчому рівні створює нові культурні форми, або інтерпретує, відтворює, оцінює в думках наявні форми, що вже за самим фактом індивідуальної інтерпретації можуть бути кваліфіковані, як акт творчості (Гречаник, Пішун, 2018).

У контексті нашого дослідження цей аспект ціннісного збагачення особистості – це розвиток майбутнього вчителя початкової школи у процесі інкультурації, в умовах повсякденної соціалізації фахового характеру, сприймаючи моральні, духовні, етичні, естетичні колізії, осмислюючи художні образи в творах мистецтва.

Закономірність відповідності розбудови педагогічного впливу у процесі формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи з позиції емпатії, толерантності, суб'єктного потенціалу, духовних потреб і пізнавальних можливостей особистості. Фундаментальною ідеєю цієї закономірності є позиції гуманізму, врегульованих загальнолюдськими цінностями: любові до людини, свободи, справедливості, гідності людської особистості, працелюбності, досконалості, милосердя, доброти, благородства. Стрижнева ідея: при формуванні особистості не можна застосовувати насилля, якими б благими цілями воно не обґрунтовувалося. Благо людини – вище за все. Норма людських відносин: принцип рівності, людяності, справедливості. На засадах гуманізму будується демократична, гуманна педагогіка, педагогіка рівноправства, співпраці, співробітництва, партнерства, суб'єктно-суб'єктна педагогіка (Кузьмінський, 2005).

Ми розуміємо, що основні професійно-педагогічні функції викладача концентруються у гносеологічних, гуманістичних, комунікативних, інформаційних, нормативних, навчальних і виховних культурних проявах, які підносять викладача на рівень наставника. З позиції специфіки педагогічної діяльності різноманіття видів стосунків і спілкування, системи ціннісних орієнтацій, можливостей творчої самореалізації особистості розгортається в суб'єкт-суб'єктній організаційно-функціональній системі координат.

Ця закономірність виявляє спрямованість дій усіх суб'єктів педагогічного процесу

в прагненні враховувати внутрішні сили студентів у розв'язанні культурологічних проблем паралельно з розв'язанням завдань культурологізації в професійній підготовці. Їхня діяльність, з одного боку, має максимально відповідати завданням ефективної реалізації культурологічної компетентності у майбутній педагогічній діяльності, а з іншого – підпорядкуванню всіх складників освітнього процесу індивідуальним культурологічним характеристикам студентів (спрямованості, готовності, обізнаності, активності, самодостатності), а також фізичним можливостям, рівню вихованості тощо.

Закономірність опори на національні й регіональні аспекти (явища, процеси, традиції, зразки культури тощо) виконання культурологічних завдань майбутніми учителями початкової школи у професійній підготовці. Указана закономірність своєю ідеєю зв'язана із ідеєю народності у вихованні, яку обґрунтували й обстоювали Г. Сковорода й К. Ушинський. Принцип народності є стрижнем виховного ідеалу у філософії Г. Сковороди. У притчі «Благодарний Еродій» автор показав багатий потенціал народного виховання, насамперед наголосивши на необхідності батьківського виховання на засадах національних морально-духовних устоїв (Кузьмінський, 2005).

К. Ушинський, спираючись на аналіз філософського, історичного й педагогічного матеріалу, висунув і обґрунтував центральну ідею своєї педагогічної теорії – ідею народності виховання («Про народність у суспільному вихованні»). Означена педагогом закономірність, названа ним принципом народності, полягає в тому, що система освіти в кожній окремій країні будується насамперед відповідно до потреб і специфічних особливостей народу цієї країни. Саме ці потреби й особливості повинні визначати форми і зміст розвитку освіти, процесу виховання. Тому, необґрунтоване запозичення виховних матриць інших культур, освітніх систем з одного національного ґрунту на інший в основі своїй приречене на невдачу. Цю ж думку підтверджує відомий американський антрополог М. Херсковіц, який ввів термін «інкультурація», що вплинуло на загальнотеоретичний характер дослідження соціального складника культури. Поняття інкультурація – це поступове залучення людини в культуру, послідовне вироблення нею навичок, манер, норм поведінки, форм мислення й емоційного життя, що характерні для визначеного типу культури, історичного періоду.

На нашу думку, процеси інкультурації лежать в основі реалізації викладених вище положень. Безумовно, інкультурація не може відбуватися

без впливу довкілля, оскільки людині впродовж життя доводиться освоювати безліч соціальних ролей. Дослідження вчених (О. Белік, Г. Грушевицької, М. Деметрадзе, О. Кравченко, С. Токарева й інших) показали, що є три способи передачі культурної інформації, необхідної людині для засвоєння: вертикальна трансмісія, у ході якої соціокультурна інформація передається від батьків до дітей; горизонтальна трансмісія, при якій освоєння культурного досвіду й традиції відбувається у спілкуванні з іншими суб'єктами соціуму; непряма трансмісія, в умовах якої індивід навчається як на практиці, так і в спеціалізованих «інститутах інкультурації» (школах і ЗВО). Однозначно, інкультурація є тривалим і поступовим освоєнням людиною способів, норм, практичних рекомендацій у повсякденному житті.

У контексті нашого дослідження вагому роль відіграє зумовленість прийнятих людиною культуровідповідних стереотипів, процедур прийнятими для конкретної етнічної групи, національної культури тощо. Культура в різних країнах більш специфічна, ніж соціальна структура. До неї важче адаптуватися, повноцінно включитися й звикнути. Будь-який емігрант, який виїхав до іншої країни, достатньо швидко засвоює соціальні закони життя, але набагато важче в нього відбувається засвоєння чужих культурних норм і звичаїв. Український фізик, програміст або інженер, який має високу кваліфікацію, визнану за кордоном, за короткий час засвоює права й обов'язки, що відповідають його новій посаді. Через кілька місяців він починає виконувати професійні обов'язки не гірше за корінного американця, але звикнути до чужої культури, відчуття її своєю йому не вдається інколи й через багато років (Гречаник, Пішун, 2018).

Таким чином, адаптація до соціального порядку життя в чужій країні відбувається швидше, ніж акультурація (прийняття особистістю інших національних культур), що проявляється у пристосуванні до чужих цінностей, традицій і звичаїв, їх розуміння.

Отже, у контексті досліджуваної проблеми інкультурація майбутніх учителів початкової школи у процесі формування культурологічної компетентності – це процес національно-орієнтованого виховання особистості студента шляхом безпосереднього впливу на особистість дидактичними засобами навчання (наприклад, коли викладачі, наставники передають національно орієнтовані знання, вміння, навички); опосередкованого впливу (коли студенти спостерігають поведінкові, комунікативні моделі всіх суб'єктів освітнього процесу в національно орієнтованих культурологічних ситуаціях).

Сюди входить освоєння, передовсім, системи національних ціннісних орієнтацій і переваг, норм, зразків поведінки в різних життєвих ситуаціях; конкретних знань у галузі національних традицій, моральності, світогляду, обрядів; традиційних і сучасних видів мистецтв; культурна історія свого народу, основні символи національної гідності, гордості тощо. Таким чином, процес інкультурації у формуванні культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи – зрощення з рідною культурою, становлення національної свідомості особистості, здатної до самоідентифікації і збереження власної національної самодостатності в полікультурному соціумі.

Отже, пріоритетне завдання сучасної вищої педагогічної освіти і, зокрема, формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці – виховувати людину, здатну гармонійно адаптуватись

до професійного життя у світі полікультурних зв'язків, не втрачаючи особистісної культурної і національної самоцінності. Тому, формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи потребує особливої уваги щодо зміцнення внутрішньонаціональних, громадянських зв'язків, патріотичного єднання нації, народу (Кузьмінський, 2005).

Висновки. Таким чином, зважаючи на зазначене вище, виокремлені специфічні закономірності формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи – це керівні ідеї, основні положення, що визначають зміст, організаційні форми й методи освітньої діяльності й певна система основних дидактичних і виховних вимог до змісту підготовки майбутніх фахівців дотримання яких забезпечує ефективність стратегічних напрямів професійного становлення здобувачів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладуш В. А., Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навчальний посібник. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
2. Гречаник Н. І., Пішун С. Г. Культурологічний аспект професійної підготовки майбутніх учителів : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Суми : ФОП Баганець, 2018. 240 с.
3. Зимняя И. А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека. URL: <http://www.bestreferat.ru/referat-76663.html>.
4. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ : Знання, 2005. 486 с.
5. Хриков Є. М. Стан та напрями розвитку педагогічної науки в Україні. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 99–112. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj>.

REFERENCES

1. Hladush V. A., Lysenko H. I. Pedagogika vyshchoi shkoly: teoriia, praktyka, istoriia [Higher School Pedagogy: theory, practice, history], training guide, D, 2014. 416 p. [in Ukraine].
2. Hrechanyk N. I., Pishun S. H. Kulturolohichnyi aspekt profesiinoi pidhotovky maibutnix uchyteliv: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchychk pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [The cultural dimension of the training of future teachers: a training manual for students of higher education institutions]. Sumy: FOP Bahanets S. H., 2018. 240 p. [in Ukraine].
3. Zymniaia Y. A. Obshchaia kultura y sotsyalno-professyonalnaia kompetentnost cheloveka [General culture and socio-professional competence of the person]. URL: <http://www.bestreferat.ru/referat-76663.html> [in Russia].
4. Kuzminskiy A. I. Pedagogika vyshchoi shkoly [Pedagogy of higher school], training guide, K.: Znannia, 2005. 486 p. [in Ukraine].
5. Khrykov Ye. M. Stan ta napriamy rozvytku pedahohichnoi nauky v Ukraini. [State and directions of development of pedagogical science in Ukraine]. *Ukrainian pedagogical journal*. 2018. № 2. pp. 99–112 [in Ukraine].